Summary

Dombrovska Y. Value-Sense Sphere as an Imperative Feature of Individual. *The aspect of nature of human, its essence is inseparable from the hierarchy of semantic coordinates that an individual follows in everyday vital functions, and also from the structure of values that serve as the standard of existence and having a special purpose reference-point. Moreover, a valued-semantic sphere appears the imperative sign of human, that in a civilized manner-civilization factor that distinguishes a human from an animal kingdom.*

In this process the values play an extraordinarily important role both in social and in personality existence, forming the basis of all types of social activity that is an original «kernel» of personality definiteness of human, stipulating its social properties and qualities. Making the structure of the semantic bar of the existence of individual and constituting the unity of its inner spiritual world, the values bind together the integrity of individual life to the existence of the society. As a source of the valued forms of consciousness not an individual comes forward in tearing away from the system of social connections, nor a society in tearing away from an individual, but their indissoluble unity, only socio-cultural integrity. It is revealed the basic philosophical approaches to the definition of the concept «value», that consists, firstly, in understanding of sense of value as meaningfulness, secondly, in understanding of value not as the means, but as the aim, not as pure, but as due, thirdly, in definition of value as the ideal.

In the article it is determined what is the point of counting out, the criterion that immanently inherent to the human, or nevertheless that is out of human and serves as for its reference-point, standard and ideal model of vital functions. The consciousness and behaviour of human have an enormous amount of pre-conditions of genetic, biological, and political sort that is examined by an author. The types of values, as well as their essence, are interpreted depending on worldview and axiology position on the basis that is determined by the valued-semantic description of personality. <u>Keywords:</u> *value-sense sphere, hierarchy of semantic coordinates, imperative, essential feature, philosophical problem, a structure of values.*

УДК 316.4

© Олена Доманська

Відкритий університет розвитку людини «Україна» (м. Київ)

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ “НАЦІОНАЛЬНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР”

У статті зроблено спробу філософського осмислення поняття “національний культурний простір” у контексті сучасної культурної політики України. Національно-культурний простір, як простір концептуальний, покликаний моделювати певну історико-культурну ситуацію, яка представлена панорамою ідей та образів, що у процесі їхньої соціальної реалізації втілюють концепції нації. Це певним чином матеріалізується в архітектурі, мистецтві, світосприйнятті тощо. Константою змістоутворення тут постає поняття простору, з яким асоціюються смисли й образи національної культури. <u>Ключові слова</u>*: культурний простір, простір культури, національний культурний простір, культурна політика.*

Просторова зумовленість соціокультурної діяльності набуває фундаментального значення в сучасному гуманітарному знанні, оскільки передбачає винайдення певного порядку змістів у процесі взаємодії людини з навколишнім світом, а також структурування нею свого внутрішнього світу. Образ просторових орієнтирів сформував у людини розділення на “своє” та “чуже”, що зрештою призвело до постановки актуальної проблеми виокремлення національної, соціальної єдності просторового співіснування.

Об’єктом дослідження є культурний простір України, *предметом* – актуальний стан і горизонти оптимізації національного культурного простору.

Ця проблематика викликає жвавий інтерес в українських фахівців (С. Бабенко, Ю. Богуцький, О. Гриценко, В. Дудник, О. Кравченко, М. Рябчук, О. Суліменко, О. Філіпова, В. Чернець, В. Шейко та ін.), а також дослідників з інших країн (З. Бауман, А. Бистрова, В. Біблер, Ф. Бродель, П. Бурдьє, В. Валерстайн, Е. Гіденс, І. Ґуткіна, М. Каган, А. Лефевр, Ю. Лотман, О. Орлова, І. Свирида, О. Трофімова, М. Гайдеґер, О. Шпенглер та ін.).

Автор ***статті*** ставить собі за ***мету*** розкрити концептуалізації простору в контексті сучасної культурної політики України.

Культуру зазвичай визначають як матеріальне і духовне надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромаджене, закріплене та збагачене упродовж тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, містить усі види мистецтва, культурну спадщину,

культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти [1]. У своєму розмаїтті форм культура підтримується соціальними стосунками і впливає на них. У такому контексті доцільно сприймати культуру і як системотворчу духовну субстанцію, яка забезпечує формування самобутніх просторово-часових вимірів соціуму. Разом із цим, варто звернути увагу на те, що простір тут не зводиться до географічних характеристик, а передбачає передусім його соціальну наповненість з позицій націєтворення, і вимагає єдності та нероздільності як свідчення цілісності національної культури.

Національно-культурний простір, як простір концептуальний, покликаний моделювати певну історико-культурну ситуацію, яка представлена панорамою ідей та образів, що в процесі їх соціальної реалізації втілюють концепції нації. Це певним чином матеріалізується в архітектурі, мистецтві, світосприйнятті тощо. Змістоутворювальною константою тут постає поняття простору, з яким асоціюються смисли й образи національної культури.

Теоретичні уявлення про реальний культурний простір почали формуватися ще до появи концепту "культурний простір". Так, О. Шпенглер у своїй знаній праці "Занепад Європи" (оприлюднена у 1918–1922 рр.) стверджував, що всі культури існують абсолютно відособлено щодо інших культур, і така відособленість визначається обмеженим простором проживання [див.: 20, т. 1, с. 56]. Ф. Бродель у своїх працях трактував культуру як локальний простір, у межах якого реалізується весь процес життєдіяльності суспільства та здійснюється культурна ідентифікація [5, с. 32, 137]. М. Бердяєв, визначаючи обриси російської культури під впливом неосяжних російських просторів, фактично стверджував, що культурний простір є реальною протяжністю територіального товариства, яке складається з певної кількості дистрибутивних "текстів" культури, що поєднуються в параметрах часу [2, с. 279, 281]. М. Гайдеґер вважав, що людина під час освоєння географічного простору власне типологічні його ознаки переробляє соціально, створюючи іншу природу – культурний простір. І наслідком такої діяльності стає рукотворний світ "людських виробів", тобто "світ культури" [18].

За Ю. Лотманом, який трактував культуру як текстовий комплекс інформації, довкола культурного простору завжди формується знаковий, семіотичний простір, який наповнює культуру єдиними смислами та забезпечує єдність і граничну відособленість її структури [12, с. 135]. А. Моль також вважав, що інформаційний потік стає засадничим елементом, що цементує культурний простір, у якому реалізується образ життя певного суспільства. Всередині такого інформаційного простору культури вчений виокремлює кілька рівнів культури: інформація, накопичена людиною впродовж історії; культура колективу, соціальної групи, суспільства в цілому; культура індивідуума, яка, своєю чергою, має дві сторони: соціальну й індивідуальну [14].

На думку В. Біблера, в культурній сфері, де водночас відбувається зустріч минулого, сьогодення та майбутнього, типологічно різні культури поєднуються та доповнюють одна одну, втягуючись у єдиний часовий і духовний "простір". Це зумовлює паралельне існування культурних просторів, їх розташування, зіткнення, проникнення один в одного, взаємозбагачення тощо [3, с. 31–32].

І. Ґуткіна була однією з перших науковців, хто довів дуальну природу культурного простору та визначив потребу розмежування категорій "культурний простір" і "простір культури". Зіставлення культурного простору і простору культури дає можливість виявити їхні відмінності як понять, перше з яких визначає спосіб існування культури в процесі її функціювання, друге – фіксує монолітність, цілісність, єдність культури як феномену. Відмінність між такими категоріями, стверджує І. Ґуткіна, виявляється передусім через аналіз процесу поширення культури. Так, "простір культури" постає як інституційне поняття, характеризуючи певні усталені явища, що мають статичний характер і набувають статусу "нетлінних", вічних як з позиції існування в часі, так і в аспекті їх значення для кожної людини. "Простір культури", отже, має значніший масштаб і виконує констатуючо-інформаційну роль, визначаючи саме існування культури. Він не може вступати у взаємодію з простором іншої культури. У ньому формуються ціннісні орієнтири, які надалі впливають на форму та наповнення "культурного простору". Натомість "культурний простір" розуміється як цінність у відповідних часових і просторових параметрах. Він має емоційно-інтелектуальну наповненість, репрезентуючи певну духовну структуру, що, разом з цим, не виключає її матеріалізації з погляду втілення у певних цінностях. "Культурний простір" передбачає можливість руху та представляє механізм "окультурення" як природного географічного простору, так і інших просторових моделей культури. Крім того,

поняття “культурний простір” концептуалізувалося, здобуло категоріальний статус, на відміну від поняття “простір культури”, що має лише онтологічний смисл [див.: 9].

Подібного погляду дотримуються й українські вчені. Зокрема, О. Кравченко вважає, що “національно-культурний простір” став еквівалентом “національної культури”, так само як “простір культури” передбачає радше “культуру нації”. Тобто поняття простір надає можливість актуалізувати ті аспекти культурних процесів, які видаються значущими в локальному контексті культури конкретного національного середовища [11].

Разом із цим, ці два простори не здатні існувати один без одного. Між культурним простором і простором культури існує єдність, яка виказується в тому, що обидва ці явища є характеристикою буття культури. На думку І. Свириди, такі простори поєднуються в художніх “текстах” (образотворчих, архітектурних, літературних, театральних, музичних, танцювальних тощо). Так, фізичний ареал існування героїв разом із художнім образом “буттєвого світу дійових осіб” постає водночас і культурним простором [16, с. 21]. Скажімо, театральний або літературний простір, як простір художнього освоєння реальності, сприяє формуванню єдиного культурного простору тощо.

Як видно, завдяки своїм знаковим властивостям, просторові моделі, які створюються культурою, перебувають між формальним простором і внутрішнім змістовим простором. Така особливість культурного простору породжує відповідну подвійність у його функціюванні: можна визначити два напрями руху культурного простору – вертикальний (зумовлений процесами, що відбуваються всередині культурного простору) і горизонтальний (пов’язаний із розширенням культурного простору та проникненням в інші просторові культурні моделі). Всі характеристики концептуального культурного простору підпорядковані певній динаміці, яка свідчить, що культурний простір не є поєднанням формотвірних явищ культури, а представляє неодмінну форму, в якій за допомогою творчого осмислення реальності виникає, існує, розвивається і функціонує сама культура [15].

Щодо українського культурного простору, то у своєму формуванні він пройшов складний шлях розвитку, починаючи з дохристиянських часів, насильницького фізичного знищення первісної української язичницької релігії, розквіту та занепаду Київської Русі, її литовського та польського загарбання (XIV–XVIII ст.), періоду російської колоніальної іноетнічної підвладності та неволі, російсько-шовіністських переслідувань і заборон (XVIII – початок XX ст.); активного пожвавлення на початку XX ст., значного піднесення періоду українських визвольних змагань (1917–1921), згортання українізації наприкінці 20-х років XX ст.; трагічних подій сталінщини 1930–1950-х років; ідеологічної скутості в часи хрущовсько-брежнєвської денаціоналізації, інтернаціоналізації та русифікації; неоднозначних процесів сучасної державної культурної політики.

Нинішні соціально-економічні перетворення в Україні, що розпочалися з проголошенням незалежності, істотно вплинули на формування нової соціокультурної реальності, особливість якої полягає в тому, що українське суспільство зазнало соціокультурної трансформації та модернізації, зміни типу своєї організації та існування. Характер такого впливу має як позитивні (посилення процесів демократизації культурної діяльності, залучення до культурної практики ширших верств населення; долання заідеологізованості культури, зростання свободи і різноманітності напрямів духовного життя як однієї з умов поновлення іманентного самодостатнього розвитку культури; зняття “жорсткого” ієрархічного управління сферою культури та зростання самостійності розвитку культури у регіонах; активізація процесів дифузії і міжкультурного взаємообміну), так і негативні аспекти (вторгнення у культурну сферу ринкових відносин, що призвело до її комерціалізації; повсюдне заниження соціально-культурних потреб і критеріїв оцінки явищ культури і мистецтва, а також зниження рівня якості культурного життя загалом і т. ін.). До негативних аспектів слід зарахувати і консерватизм певної частини управлінського провладного персоналу, що ігнорує потребу в модернізаційних перетвореннях, а також – фінансування галузі культури за залишковим принципом в умовах суцільної економічної стагнації. Негативно позначилася на розвитку національного культурного простору й недосформованість української політичної нації, що гальмує процес перетворення національної культури на культуру всього українського суспільства. Несприятливо позначилося на стані державної культурної політики загострення політичної ситуації в країні [19].

Такі соціокультурні процеси, з одного боку, стали результатом соціалістичної модернізації з усіма її успіхами та недоліками, що були отримані Україною у спадок від колишнього СРСР, а з іншого – продовженням трансформації, але в умовах капіталізації і ринкових відносин [17, с. 76; 19].

Згідно із Законом України "Про культуру" (2010), культурний простір України – це сфера, в якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність і задовольняються культурні, інформаційні та дозвіллєві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище [див.: 1]. Загальнонаціональний культурний простір має залучити всю територію й усіх громадян України. Він покликаний задовольняти духовно-культурні потреби суспільства, передусім українським якісним культурним продуктом і національними каналами культурної комунікації; постійно нарощувати присутність українського культурного продукту на ринку й у структурі культурного споживання населенням усіх регіонів України. Він покликаний забезпечити існування розвиненої спільної символьної системи (державної мови, системи вартостей, національної культурної спадщини тощо), які є комунікаційною базою всього українського соціуму, а також інтеграцію української культури та мистецтва в європейський і світовий культурний простір; активне просування українського культурно-мистецького продукту на світовий ринок.

Роки незалежності України стали періодом напруженої праці над створенням правових, адміністративно-управлінських, фінансово-господарських умов для збереження й усебічного розвитку української культури. Завдання полягало в тому, щоб створити нову модель національного культурного простору, разом з цим, зберігши духовні цінності й традиції українського народу. Можна констатувати нове національно-культурне відродження, активізацію процесів національного, релігійного, демократичного оновлення суспільства. Розпочалися позитивні зрушення щодо відродження історичної пам'яті, повернення забутої та забороненої культурної та мистецької спадщини, вивільнення творчої ініціативи, розгортання широкого спектру стильових напрямів, активізація культурного життя в регіонах, піднесення народної творчості тощо.

На розробку та реалізацію державної стратегії культурно-мистецької політики активно впливають світові глобалізаційні процеси. У культурному просторі України на ідеологічному рівні дедалі більшого поширення набувають цінності сучасного постіндустріального суспільства, а саме: індивідуалізм і раціоналізм, ліберальна демократія, світоглядний плюралізм, постмодернізм як методологічний принцип критичного переосмислення всіх попередніх ідеологій та естетик. Значних змін зазнає українська культурна інфраструктура. Повсюдно впроваджуються і розвиваються електронні мас-медіа (насамперед, супутникове телебачення, Інтернет), якими дедалі більше користується населення. Це зумовлює певну уніфікацію національної культури та дозвіллєвих практик, а як наслідок – об'єктивно сприяє появі "глобальної" (космополітичної) ідентичності. Перед українськими виробниками постали внутрішні та зовнішні проблеми свободи торгівлі культурно-мистецьким продуктом у міжнародному масштабі, доступу до національного культурного ринку (квоти й інші обмеження на імпорт, стимулювання діяльності національного культурного виробника, зокрема квоти на вітчизняну музику, фільми тощо в радіо- й телеефірі) [див.: 10; 19].

Надалі забезпечення цілісності та повномасштабності національного культурного простору вимагає передусім удосконалення законодавства у культурній галузі, а також законодавства з регулювання інформаційного простору; розширення доступу населення країни до вітчизняної культурної продукції; урізноманітнення культурних практик громадян України та збагачення культурного життя регіонів; вироблення ефективної політики державного протекціонізму щодо національних культурних індустрій з метою нарощування присутності українського культурного продукту у структурі споживання громадян усіх регіонів України, а також піднесення конкурентоспроможності національного культурного продукту на міжнародному ринку культурних індустрій; підвищення впливу національного культурного продукту на масову свідомість і ціннісні орієнтації громадян України; поступова інтеграція України в європейський соціокультурний простір, формування її позитивного іміджу як розвиненої європейської держави.

Отже, концептуалізація поняття "національний культурний простір" дозволяє дійти **висновку**, що культурний простір є певною концентрацією смислів (ціннісно-змістовних, часових, просторово-географічних) та містить у собі тип культури, який становить ментальність такого простору, його духовний вміст. Культурний простір має кордони, величину, здатність до розширення та зменшення, взаємодії з іншими культурними просторами. Культурний простір – поліфункціональний, оскільки складається із сукупності відносно самостійних і взаємопов'язаних між собою структур, які

реалізують функціювання суспільних систем з метою забезпечення просторового функціювання культури. У такому дискурсі важливим постає й концептуалізація культурного простору в контексті сучасної культурної політики України.

Література

1. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:www.zakon1.rada.gov.ua| laws\show|2778-VI
2. Бердяев Н. А. Русская идея. Основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века. Судьба России / Н. А. Бердяев. – М. : Сварог и К, 1997. – 540 с.
3. Библер В. С. Культура. Диалог культур : (опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31–42.
4. Богуцький Ю. П. Українська культура в європейському контексті / Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безвершук, Л. М. Новохатько / за ред. Ю. П. Богуцького. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
5. Бродель Ф. Что такое Франция? : [в 2 кн.] / Ф. Бродель. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1994. – Кн. 1. : Пространство и история : [пер. с фр. В. Мильчиной, С. Зенкина] / под общ. ред. В. Мильчиной. – 1994. – 406 с.
6. Бурдье П. Социология социального пространства : [пер с фран.] / Пьер Бурдье. – М. : Ин-т эксперим. социологии ; СПб : Алетейа, 2007. – 288 с.
7. Быстрова А. Н. Проблема культурного пространства : (опыт философского анализа) / А. Н. Быстрова. – Новосибирск : Изд-во СО РАН, 2004. – 240 с.
8. Гриценко О. А. Культура, національний культурний простір та суспільна консолідація в сучасній Україні [Електронний ресурс] / О. А. Гриценко, В. В. Солодовник, М. Ю. Рябчук, Н. В. Гончаренко // Українські культурні дослідження : [експериментальна веб-сторінка науковців УЦКД]. – Режим доступу : http: www.culturastudies.in.ua|zk2009-10-2.php
9. Гуткина И. М. Культурное пространство: проблемы и перспективы изучения / И. М. Гуткина // Философия и современность. – Саратов : Науч. книга, 2003. – С. 79–87.
10. Дудник В. О. Взаємозв'язок загальнонаціонального культурного простору з національною ідентичністю у контексті глобалізаційних світових процесів [Електронний ресурс] / В. О. Дудник. – Режим доступу : http://knmau.com.ua/chasopys/16_NBUV/docs/16_ Doudnyk.pdf
11. Кравченко О. В. Національний культурний простір як ідентифікаційна модель [Електронний ресурс] / О. В. Кравченко // Вісн. Харків. держ. академії культури : [вип. 31 / за заг. ред. В. М. Шейко.– Х. : ХДАК, 2010. – 295 с. – С. 4–11. – Режим доступу : https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion
12. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров : Человек – текст – семиосфера – история / Ю. М. Лотман. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 464 с.
13. Малімон В. І. Культурна політика держави як чинник реформування суспільства : автореф. дис. на здобуття вчен. ступ. канд. наук з державного управління : 25.00.02 / В. І. Малімон ; Нац. акад. держ. управління при Президентові України. – Івано-Франківськ : Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу, 2011. – 20 с.
14. Моль А. Социодинамика культуры / А. Моль. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 416 с.
15. Орлова Е. В. Культурное пространство : определение, специфика, структура [Електронний ресурс] / Е. В. Орлова. – Режим доступу : http://cyberleninka.ru/article/n/kulturnoe-prostranstvo-opredelenie-spetsifika-struktura
16. Свирида И. И. Пространство и культура : аспекты изучения / И. И. Свирида // Славяноведение. – 2003. – № 4. – С. 14–24.
17. Семашко О. М. Соціологія культури : [навч. посіб.] / О. М. Семашко, В. М. Піча, О. І. Погорілий та ін. ; за ред. О. М. Семашка, В. М. Пічі. – К. : Каравела ; Львів : Новий Світ-2000, 2002. – 334 с.
18. Хайдеггер М. Время и бытие : [стат. и выступ.] / Мартин Хайдеґґер / сост., пер. с нем. и комм. В. В. Бибихина. – М. : Республика, 1993. – 447 с.
19. Чернець В. Г. Сучасні тенденції розвитку вітчизняної культури / В. Г. Чернець // Культура і сучасність : [альманах]. – К. : Міленіум, 2012. – № 2. – 262 с. – С. 3–9.
20. Шпенглер О. Закат Европы : очерки морфологии мировой истории : [в двух томах] / Освальд Шпенглер / пер. с нем., вступ. ст., примеч. И. И. Маханькова. – М. : АЙРИС-пресс, 2004. – Том 1. : Образ и действительность. – 528 с. ; Том 2. : Всемирно-исторические перспективы. – 624 с.

Summary

Domanska Helen A. Conceptual Comprehension of Category "National Cultural Area". *In the article attempt of conceptual judgment of the category "national cultural area" is done in a context of Ukraine's modern cultural policy. The national cultural space is called to design a certain historical and cultural situations presented by a panorama of ideas and images, which incarnate conceptions of nation in the course of their social realization. It is, in any case, materialized in architecture, art, mentality, etc.* <u>*Keywords*</u>*: cultural area, area of culture, national cultural area, cultural policy.*